

VASPITNI STILOVI U PORODICI I STABILNOST SAMOPOŠTOVANJA ADOLESCENATA

Jelisaveta Todorović¹

Filozofski fakultet u Nišu

Odnos roditelja i dece veoma je važan za formiranje identiteta i njegove afektivne komponente samopoštovanja. Visoko i stabilno samopoštovanje razvija se u određenim porodičnim uslovima, kroz vaspitne uticaje kojima je dete izloženo u porodici.

U ovom radu prikazani su rezultati istraživanja uloge različitih vaspitnih stilova u formiranju stabilnog samopoštovanja adolescenata. Istraživanje je obavljeno u osam srednjih škola u Nišu, na uzorku N=280 učenika, skalom globalnog samopoštovanja Rozenberga (Rosenberg) kao i EMBU skalom vaspitnih stilova Perisa (Perris), Arindelova (Arrindell) verzija. Pokazalo se da je stabilno samopoštovanje adolescenata u korelaciji sa emocionalnom toplinom i prihvatanjem majke, koji se ispoljavaju kroz proces vaspitavanja. Nestabilne samoprocene povezane su sa nedoslednošću i prezašticanjem, kao vaspitnim stilom, dok je odbacujući vaspitni stil povezan sa stabilnim, ali niskim samoprocenama.

Ključne reči: *samopoštovanje, vaspitni stilovi, adolescencija.*

UVOD

Formiranje identiteta smatra se glavnim zadatkom adolescencije. Svaka osoba u periodu adolescencije treba da razvije društveni, polni i radni identitet. Identitet se uobličava na taj način što osoba stvara jasnu sliku o sebi i položaju u kome se nalazi, a što je u značajnoj meri rezultat slike koju drugi imaju o njoj. Identitet, po Dejmonu (Damon, prema Kapor-Stanulovic, 1988), sadrži afektivne i kognitivne komponente. Kognitivnu komponentu čine samorazumevanje, a afektivnu samopoštovanje.

---

¹ Adresa autora: nobilis@Eunet.yu

Afektivni elementi su sopstvena pozitivna i negativna osećanja prema sebi. Samopoštovanje je usko povezano sa verovanjem u sopstvenu efikasnost i osećanjem kontrole nad sopstvenom sudbinom. Većina autora u savremenoj psihološkoj literaturi samopoštovanje povezuje sa evaluativnom dimenzijom predstave o sebi (Opačić, 1995). *“Samovrednovanje je evaluativni deo slike o sebi koji se izražava u pozitivnim i negativnim osećanjima prema sebi samom i ukazuje na stepen u kome osoba veruje za sebe da je značajna i vredna”*. (Coopersmith, prema Žiropada, 1991. str 139.)

Visoko samopoštovanje, koje se manifestuje još u detinjstvu, jedan je od najboljih indikatora stabilnog mentalnog zdravlja u kasnijim godinama. Otvorena komunikacija između dece i roditelja u porodici, demokratsko odlučivanje i podržavanje emocionalne ekspresije su uslovi u kojima se neguje pozitivno samopoštovanje. Preterano kruti vaspitni stavovi roditelja i preveliki zahtevi porodice dovode do izraženog buntovništva i odbacivanja normi i vrednosti porodice. Vaspitni uticaji roditelja su mnogo prihvatljiviji, ako dete zna da ga u porodici prihvataju, poštuju i vole. Odbacivanje ima dalekosežne posledice i utiče na razvijanje destruktivnog ponašanja, kao i izbor vršnjaka kojima se apsolutno veruje i koji prihvataju svoje stare i nove članove, ali po svojim zakonima.

1965. godine Rozenberg (Rosenberg, prema Opačić, 1995), je izveo istraživanje samopoštovanja na uzorku od 5000 adolescenata. Ovim ambicioznim projektom ispitivano je mnoštvo socijalnih i porodičnih faktora - od religije, klase, rase, do veličine porodice, redosleda rođenja, pola, potpunosti i nepotpunosti porodice, interesovanja roditelja za dete. Rezultati su pokazali da su visoko samopoštovanje i stabilna slika o sebi povezani sa bliskim odnosima adolescenata s ocem. Indiferentno ponašanje roditelja imalo je najlošiji uticaj na samopoštovanje. Suportativno ponašanje roditelja kod jednog značajnog broja adolescenata bilo je povezano sa nižim samopoštovanjem nego u restriktivnim porodicama. Najviše samopoštovanje pokazivali su oni ispitanici čiji su roditelji davali podršku njihovim naporima vezanim za postignuće.

Isti autor je 1985. godine (Rosenberg, prema Tevendale i sar, 1997), otkrio povezanost između skora na skali stabilnosti selfa i parametara anksioznosti, depresije i agresije na tri velika uzorka dece i adolescenata uzrasta od 11 do 17 godina. Približno jedna trećina mladih na uzrastu od 12 i 13 godina pokazali su visok stepen nestabilnosti u samoprocenama. Niži nivo stabilnosti samopoštovanja značajno je povezan sa lošijim prilagođavanjem na svim istraživanim parametrima. Kirnis (Kernis, 1996, prema Tevendale i sar, 1997), je otkrio da je nestabilan nivo samopoštovanja povezan sa tendencijom osobe da razlog rastućeg besa vidi u pretnji samopoštovanju. *Stabilne samoprocene indikatori su osećanja zadovoljstva sobom i nezavisnosti od pretnje samopoštovanju.*

U adolescentnom periodu stabilnost samopoštovanja je značajna upravo za integrativne procese u ličnosti, jer se slika o sebi tada finalno uobličava i integriše. Na osnovu pregleda dosadašnjih istraživanja problema samopoštovanja, stiče se utisak da nije proučeno koji činiooci, važni za formiranje samopoštovanja, imaju dominantnu ulogu u održanju njegove stabilnosti u adolescenciji. Naime, u većini istraživanja koja se bave problemom samopoštovanja (Tesser, 1980; Baron, 1974; Sigall, 1977; Schutz, 1988) postavlja se pitanje koje okolnosti pogoduju

uspostavljanju visokog samopoštovanja i kako se u različitim eksperimentalnim situacijama ponašaju osobe sa visokim, a kako osobe sa niskim samopoštovanjem. Malo je podataka o tome koji uslovi pogoduju formiranju stabilnih samoprocena i pored toga što je još Viljem Džems uočio da pod izvesnim uslovima samoprocena sopstvenih kvaliteta varira. On je primetio da je samopoštovanje podložno momentalnim promenama, jer »slično barometru, porast i opadanje samopoštovanja su u funkciji nečijih aspiracija i iskustva uspeha ili neuspeha« (James, 1890, prema Heatherton, 1991, str. 895). Džems je takođe uočio tendenciju kod ljudi da održavaju jedan stabilan nivo samoprocena i osećanja sebe, koji je nezavisan od povratnih informacija iz okoline.

Savin-Vilijams (Savin-Williams) i Demo (1983, prema Heatherton, 1991) potvrdili su kroz svoja istraživanja ovo Džejmsovo stanovište. Oni su otkrili da samopoštovanje varira, doduše neznatno, oko izvesnog stabilnog vrednovanja predstave o sebi. Pripadnost društvenom sloju, sazrevanje, redosled rođenja, pol, broj braće i sestara su činioci značajni za uspostavljanje »bazične osovine«, oko koje se oscilacije u samovrednovanju dešavaju. Tendencija ka čestim i velikim promenama samovrednovanja je izraz nestabilnosti i rizik za očuvanje mentalnog zdravlja.

Mnogi problemi u prilagođavanju proizilaze iz slabosti samoevaluativnog sistema. Nisko samopoštovanje je tipična odlika depresivnih stanja i poremećaja. U različitim retrospektivnim studijama pacijenata lečenih od depresije pokazalo se da su ove osobe u mladosti ispoljavale simptome veoma malo nalik na kliničku sliku depresije. Najčešće su već tokom adolescencije ispoljavali razne oblike disocijalnog ponašanja, kao što su kriminal, narkomanija, promiskuitet, alkoholizam, destruktivne i agresivne radnje (Biro, 1997).

Osim navedenih podataka, poznato je iz kliničke prakse da postoji posebna kategorija poremećaja ličnosti tzv. narcistički poremećaj (ili narcisistički) čija je osnovna karakteristika *nestabilnost samopoštovanja* (Kohut, 1987; Kernberg 1987; Gabard, 1994). Samopoštovanje ovih osoba zavisi od spoljašnjih činilaca, divljenja okoline, laskanja, priznanja i sl.. Ukoliko ovakve reakcije okoline izostanu, njihova samoprocena se lako menja. Petar Klajn (1997) ovo povezuje sa specifičnim uslovima vaspitavanja takvih osoba, naročito od strane majki, koje pokazuju veoma krutu kontrolu i nadzor ili nastoje da sve urade umesto svoje dece. Na taj način usporavaju osamostaljivanje i psihološku separaciju kod njih. To otežava formiranje slike o sebi i integraciju različitih, pa i protivrečnih aspekata predstave o sebi, a što predstavlja važan razvojni zadatak u izgradnji stabilnog identiteta (Kernberg, prema Erić 1997).

Navedeni empirijski podaci i teorijska razmatranja o samopoštovanju, navode na zaključak da porodica ima veoma važnu ulogu u formiranju stabilne predstave o sebi u adolescenciji. Najdirektniji uticaj potiče od vaspitavanja, kao jedne od bazičnih funkcija porodice. Zanimalo nas je da ispitamo pod kojim uslovima će adolescenti postići stabilne samoprocene, odnosno, koji uslovi pogoduju formiranju nestabilnog samopoštovanja u porodici adolescenata.

PROBLEM I VARIJABLE ISTRAŽIVANJA

Problem od koga smo pošli u istraživanju je koji vaspitni stilovi pogoduju formiranju stabilnog samopoštovanja? Vaspitni stil se odnosi na procenu roditelja od strane deteta, kojim vaspitnim postupcima roditelji ostvaruju svoje vaspitne ciljeve, a da ne naruše pre svega emocionalni odnos prema detetu. Reč je o postupku koji proističe iz bazičnog osećanja prihvatanja i ljubavi, ili odbacivanja i uslovne ljubavi (Piorkowska-Petrović, 1990). Vaspitni stilovi operacionalizirani su preko EMBU upitnika za procenu vaspitnog stila, švedskog autora Peris-a, u Arindelovoj adaptiranoj formi (Perris i Arrindell, prema Šaula, 1989) koja se pokazala veoma pogodnom za istraživanja u kulturološki različitim sredinama. Skala sadrži sledeće faktore:

1) Prihvatanje koje se karakteriše emocionalnom toplinom roditelja prema detetu, odobravanjem, razumevanjem, interesovanjem za dete pri čemu se često koriste objašnjenja kada se traži disciplina, a retko se koriste fizičke kazne. Roditelji nagrađuju decu za poželjne oblike ponašanja pokazujući im ljubav i posebnu pažnju.

2) Odbacivanje se najčešće manifestuje kroz neizražavanje pozitivnih osećanja i otvoreno ispoljavanje negativnih, kroz stalan kritički odnos prema detetu, brojne zahteve, nerazumevanje motiva dečijeg ponašanja i nepoštovanje dečijih potreba, strogo kažnjavanje, zastrašivanje, omalovažavanje, uskraćivanje pažnje detetu, njegovom mišljenju i potrebama i kroz diktatorski odnos prema detetu.

3) Prezaštićavanje, emocionalna vezanost i dominacija roditelja utiče na preterano ispravljanje ponašanja deteta i preterane zahteve uz prisiljavanje. Dete se usmerava prema zahtevima majke i/ili oca bez uvažavanja osobnosti njegove ličnosti i razvojnih mogućnosti.

4) Nedoslednost u vaspitavanju je izuzetno značajna. Ukoliko se roditelji ponašaju različito od situacije do situacije, tj. jednom nagrađuju neki vid ponašanja, a drugi put ili ne reaguju na to ili ga kažnjavaju, dete neće imati stabilne kriterijume na osnovu kojih bi usmeravalo i korigovalo svoje postupke. Ono je nesigurno u pogledu ispravnosti svojih postupaka, kao i u pogledu roditeljske ljubavi.

Samopoštovanje smo već definisali kao afektivnu komponentu identiteta, a stabilnost samopoštovanja kao iznos kratkotrajnih promena u samovrednovanju selfa u kratkom vremenskom intervalu (nekoliko dana) koje se ne razlikuju znatno od tipičnog nivoa samopoštovanja (Rosenberg, prema Tevendale i sar, 1997). Ovu dimenziju samopoštovanja merićemo preko Rozenbergove skale globalnog samopoštovanja, pre i posle eksperimentalne manipulacije sa razmakom od 30 dana. Naime da bi izazvali promene u samoproceni uveli smo nezavisnu varijablu, kontrolnu vežbu iz matematike, pre drugog merenja samopoštovanja. Postupak je detaljno opisan u nastavku teksta.

U istraživanju se pošlo od pretpostavke da karakteristike vaspitnog stila roditelja značajno koreliraju sa održanjem stabilnog samopoštovanja adolescenata i da će emocionalna toplina i prihvatanje biti u pozitivnoj korelaciji sa stabilnim samopoštovanjem za razliku od odbacivanja, prezaštićavanje i nedoslednosti koji će biti povezani sa nestabilnim samoprocenama

PROCEDURA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je počelo krajem aprila meseca 2001. godine. Pomenuti instrumenti zadati su uzorku učenika trećih razreda u 8 srednjih škola u Nišu. Nakon trideset dana, određenim redosledom, kako je vršeno prvo testiranje, u svim odeljenjima je ponovljeno testiranje, samo skalama samopoštovanja. Neposredno pre ponovljenog ispitivanja krajem maja meseca, u dogovoru sa nastavnicima matematike zadata je nenajavljena kontrolna vežba, koja je trebalo da sadrži veoma teške zadatke, praktično one koje do tada učenici nisu radili. Odmah po završetku kontrolne vežbe, dok još nisu imali vremena za međusobnu razmenu utisaka, učenicima su zadate skale za ispitivanje samopoštovanja. Broj učenika koji su prilikom oba testiranja uredno popunili upitnike bio je $N=280$. U uzorku je bilo 38.99% mladića i 61.01% devojaka.²

Cilj ove eksperimentalne situacije bio je da se ceo uzorak ispitanika izloži istoj stresnoj situaciji, ne bi li se samoprocena kod ispitanika sklonih čestim promenama u samovrednovanju poljuljala. Kontrolna vežba je nenajavljena, preteška i na kraju školske godine, pa je zato ona svojevrsno narušavanje "ravnoteže između jedinke i sredine" (Seli, prema Vlajković, 1992). Kontrolna vežba iz matematike je sprovedena na inicijativu istraživača u svim odeljenjima, sa subjektivnom procenom svakog nastavnika matematike šta bi za njegove učenike bila teška kontrolna vežba, jer, svakako, za učenike srednje stručne škole "Ratko Pavlović" prehrambenog smera i učenike Gimnazije "Bora Stanković" u Nišu, isti zadaci nemaju istu težinu. Eksperimentalna situacija je trebalo da poljulja samoprocene ispitanika i da omogući da se identifikuju oni učenici čije samopoštovanje znatnije varira u odnosu na samopoštovanje ostalih učenika.

REZULTATI I DISKUSIJA

Na osnovu razlike prvog i drugog testiranja samopoštovanja, određena je srednja vrednost razlike dva merenja ($AS=3$). Oni ispitanici čije su vrednosti samopoštovanja u drugom testiranju opale ili porasle iznad srednje vrednosti razlike dva merenja, činili su ispitanike sa nestabilnim samoprocenama. Uzorak ispitanika je podeljen na tri podgrupe prema promenama globalnog samopoštovanja i to:

1) Prvu grupu čine ispitanici čije su vrednosti globalnog samopoštovanja opale nakon kontrolne vežbe za više od tri poena. Raspon razlika dva merenja samopoštovanja u ovoj grupi bio je od 4 do 15 poena. Broj ispitanika bio je $N=43$.

2) Drugu grupu čine ispitanici čije vrednosti globalnog samopoštovanja nisu

---

² Ostala obeležja uzorka (školski uspeh, mesto boravka ispitanika, obrazovanje i zanimanje roditelja, materijalna primanja, stambeni uslovi, potpunost porodice) nisu prikazana u ovom radu, jer nismo dobili značajnu povezanost sa promenama u globalnom samopoštovanju.

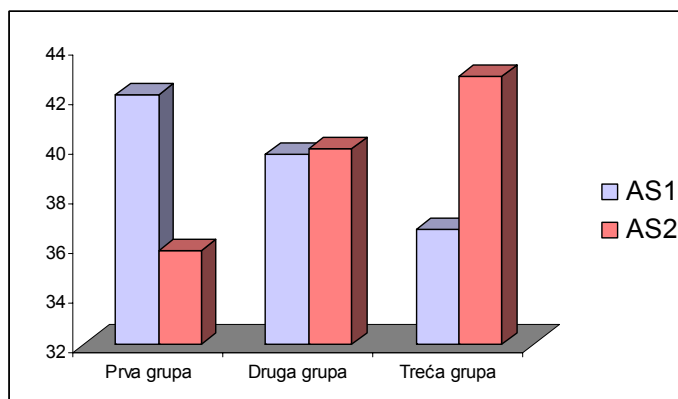
bitno promenjene, tj. promene se dešavaju u rasponu ± 3 . Broj ispitanika bio je $N=186$.

3) Treću grupu čine ispitanici čije su vrednosti globalnog samopoštovanja porasle pri drugom merenju, za više od tri poena i to od 4 do 20 poena. Broj ispitanika bio je $N=52$.

Tabela 1. Promene globalnog samopoštovanja izražene preko prosečnih vrednosti

	Prva grupa		Druga grupa		Treća grupa	
	AS	SD	AS	SD	AS	SD
Glob. samopoš. 1	42,07	4,15	39,67	5,91	36,35	4,49
Glob. samopoš. 2	35,77	4,47	39,87	5,97	42,81	4,53

Grafikon 1: Aritmetičke sredine grupa formiranih prema promeni globalnog samopoštovanja

*AS1 = aritmetička sredina prvog merenja; AS2 = aritmetička sredina drugog merenja

Iz Tabele 1 uočavamo dve zanimljivosti. Ispitanici koji su u prvom testiranju u proseku imali najviše samoprocene nakon eksperimentalne situacije sebe znatno niže vrednuju. To nas navodi na zaključak da veoma visoko samopoštovanje ne znači i stabilno samopoštovanje. Ovo zapažanje bi bilo dobro proveriti u ponovljenim istraživanjima i uz korišćenje drugih skala za procenu samopoštovanja. Interesantan je i podatak da nakon stresne situacije jedna podgrupa ispitanika sebe znatno više procenjuje. Da li je kontrolna vežba iz matematike bila svojevrsni izazov za njih potreban da bi sebe bolje vrednovali? U prvom testiranju njihove samoprocene su najniže, da bi nakon kontrolne vežbe znano porasle.

Kada smo ovako formirali grupe i izdvojili ispitanike sa nestabilnim samopoštovanjem, u sledećoj fazi analize podataka korelirali smo rezultate na skalama vaspitnih stilova u porodici sa rezultatima samoevaluacije nakon drugog testiranja. Rezultati su prikazani u tabeli 2. Posebno su prikazane korelacije vaspitnih

stilova majke i oca jer su dosadašnja istraživanja pokazala da kada se posebno ispituju korelacije za roditelje pojedinačno, dobijamo veće vrednosti nego kada se oni procenjuju kao par.

U grupi u kojoj globalne samoprocene pri drugom merenju opadaju, pokazala se značajna negativna korelacija sa nedoslednošću oba roditelja, a naročito majke. Prema dobijenim rezultatima, postoji verovatnoća da će se formirati nepostojane samoprocene u porodicama u kojima oba roditelja, a pre svega majka, ispoljavaju naglašenu nedoslednost. Time je potvrđena naša osnovna hipoteza. U porodicama gde su roditelji nedosledni, adolescentima u iznenadnim neprijatnim situacijama (kao što je nenajavljena kontrolna vežba), samoprocena opada, a povezano sa tim je veća neotpornost na stres ličnosti u celini (Vlajković 1992). Pretpostavljamo da to znači da se ishod stresne ili problemske situacija povezuje sa sopstvenom ličnošću, tako što osoba misli da je ona kriva za neuspeh (u ovom slučaju neuspeh na kontrolnoj vežbi), jer je ne ume da reši zadatak.

Tabela 2. Korelacija vaspitnih stilova i globalnog samopoštovanja u različitim grupama.

	Grupa 1	Grupa 2	Grupa 3
Nedoslednost majke	-0.446		
Nedoslednost oca	-0.297		
Odbacivanje od strane majke		-0.314	
Odbacivanje od strane oca			
Prezaštićivanje od strane majke			0.343
Prezaštićivanje od strane oca			
Prihvatanje od strane majke		0.424	
Prihvatanje od strane oca			

U podgrupi sa najstabilnijim samoprocenama globalno samopoštovanje je u negativnoj korelaciji sa odbacivanjem od strane majke i u pozitivnoj sa emocionalnom toplinom majke. To u jednom delu potvrđuje naše polazne pretpostavke. Emocionalna toplina majke povezana je sa visokim i stabilnim samoprocenama, a odbacivanje od strane majke sa stabilnim i niskim samoprocenama. Vaspitne poruke roditelja, koje su njihova deca procenila kao odbacujuće sugerišu adolescentima da su neadekvatni po svojim karakteristikama, da čine velike propuste, imaju loše osobine i tome slično. Ovakva interakcija učvršćuje negativnu predstavu o sebi i nisko samovrednovanje.

U podgrupi u kojoj posle trideset dana samoprocena raste, imamo naglašenu pozitivnu korelaciju sa prezaštićivanjem od strane majke. Pretpostavljamo da učenici, koje majke više kontrolišu i u čijem vaspitanju podstiču značaj akademskog uspeha, prilikom drugog ispitivanja samopoštovanja nakon kontrolne vežbe, pokazuju tendenciju da poboljšaju svoje samoprocene, jer eksperimentalna situacija u većoj meri ugrožava njihovu sliku o sebi. To deluje kao podsticaj da pojačaju svoje odbrambene strategije i bolje se procenjuju pri drugom testiranju.

Prema rezultatima istraživanja, vaspitni stilovi majke su u značajnoj korelaciji sa stabilnim procenama globalnog samopoštovanja, a vaspitni stilovi oca, osim kad je u pitanju nedoslednost, gde smo dobili laku povezanost sa samoprocenama adolescenata, u ovom istraživanju pretežno nisu u značajnoj korelaciji sa globalnim samopoštovanjem i njegovom stabilnošću.

Daljom statističkom analizom (analizom varijanse) ustanovili smo da se naše grupe formirane prema promenama globalnog samopoštovanja značajno razlikuju u pogledu pola ($F = 9,87$; $p < .01$). U donjoj tabeli se vidi da su devojke daleko brojnije u grupi kod koje je posle eksperimentalne situacije došlo do pada globalnog samopoštovanja.

Tabela 3: Razlike među grupama u pogledu polne zastupljenosti

	Grupa 1	Grupa 2	Grupa 3
Polna zastupljenost	M = 16% Ž = 84%	M = 39% Ž = 61%	M = 60% Ž = 40%

U grupi sa stabilnim samopoštovanjem koja je najbrojnija (N=187) zastupljenost oba pola ispitanika bliska je proporciji na celom uzorku. Ipak ne možemo tvrditi da devojke imaju stabilnije globalno samopoštovanje, jer bi to bilo u suprotnosti sa polnom zastupljenošću u grupi sa opadajućim samopoštovanjem. U grupi ispitanika kojoj posle stresne eksperimentalne situacije samopoštovanje raste ima daleko više mladića, što je proporcija bitno drugačija od one u uzorku. Ovi rezultat navode na razmišljanje da osobe sa nestabilnim samopoštovanjem razvijaju različite odbrambene strategije u stresnim situacijama, a što može biti povezano s njihovim polom. Kod jednog broja devojaka u ovom uzorku nalazimo da samoprocene znatno opadaju nakon kontrolne vežbe iz matematike, verovatno zato što počinju da sumnjaju u svoje kvalitete i uzroke neuspeha pripisuju sebi. Mladići su češći u grupi koja posle kontrolne vežbe sebe znatno bolje procenjuje, što može biti povezano sa samoidealizacijom i obezvređivanjem drugih. Ove pretpostavke bi bilo interesantno proveriti u nekom istraživanju koje bi se specifičnije bavilo problemom odbrambenog ponašanja mladića i devojaka u situaciji stresa.

ZAKLJUČCI

Istraživanje stabilnosti samopoštovanja i njegove povezanosti sa vaspitnim stilovima roditelja, dovelo nas je do uočavanja niza međusobno značajnih korelacija među ispitivanim faktorima. Emocionalna toplina i prihvatanje od strane majke stvaraju odnos uzajamnog poverenja koji je pogodan za razvoj visokog i stabilnog samovrednovanja, tj. za pozitivne i postojeane predstave o sebi, dok drugi ispitivani vaspitni stilovi - nedoslednost i prezaštićavanje majke, nose rizik za formiranje nestabilnih samoprocena. Odbacujući vaspitni stil majke doprinosi formiranju

stabilnih, ali niskih samoprocena. Predstavnici simboličkog interakcionizma, Kuli i Mid (Cooly i Mead, prema Opačić, 1995) smatraju da se predstava o sebi još na ranom uzrastu formira putem internalizacije ocena i sudova roditelja, koji se vremenom kumuliraju i strukturiraju u svest o sebi. Dobijeni rezultati u ovom istraživanju su u skladu sa shvatanjima simboličkih interakcionista.

Vaspitni stilovi majke više doprinose izgradnji stabilnog samopoštovanja u odnosu na ispitivane vaspitne stilove oca, što potvrđuje značaj prvih objektnih relacija za razvoj identiteta i ličnosti.

Pol je značajan za stabilnost globalnog samopoštovanja. Devojke su sklonije da u situaciji stresa reaguju sumnjom u svoje kvalitete, dok su dečaci prisutniji u onoj grupi sa nestabilnim samopoštovanjem, koja sebe odbrambeno više procenjuje. I jedni i drugi doživljavaju stresnu situaciju kao pretnju samopoštovanju. Posebno nam se čini važnim da u nekom narednom istraživanju ove dve grupe, koje u uslovima stresa razvijaju sasvim različite strategije, a pri čemu su i jedni i drugi skloni znatnim oscilacijama u samoproceni, detaljnije istražimo.

LITERATURA

- Baron P.H. (1974). Self-esteem, ingratiation and evaluation of unknown others, *Journal of Personality and Social Psychology*, **1**, 36-45.
- Biro, M.(1997). Depresije u adolescenciji. U Lj. Erić i V Ćurčić, *Adolescencija, identitet, psihopatologija, psihoterapija*. Beograd, KBC «Dragiša Mišović» Dedinje.
- Ekerman, N. (1966). *Psihodinamika porodičnog života*. Podgorica, Biblioteka Psiha.
- Erikson, E. (1976). *Omladina, kriza, identifikacija*. Titograd, Pobjeda.
- Erić, Lj. Vučo, A. Starčević, V. (1997). O identitetu. U Lj. Erić i V Ćurčić, *Adolescencija, identitet, psihopatologija, psihoterapija*. Beograd, KBC «Dragiša Mišović» Dedinje.
- Gabard, O.G. (1994). *Psychodynamic Psychiatry in Clinical Practice*. American Psychiatric Press.
- Heatherton, T., Polivy, J. (1991). Development and Validation of a Scale for Measuring State Self-Esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, **60**, 895-910.
- Hrnjica, S. (1982). *Zrela ličnost*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Kapor-Stanulović, N. (1988). *Na putu ka odraslosti*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Klajn P. (1997). Narcizam i mazohizam u funkciji održavanja identiteta. U Lj. Erić i V Ćurčić, *Adolescencija, identitet, psihopatologija, psihoterapija*. Beograd, KBC «Dragiša Mišović» Dedinje.
- Kohut H. (1987). Analiza Selfa. U K. Kondić, *Psihologija ja*. Beograd, Nolit.
- Kernberg O. (1987). Strukturalna analiza. U K. Kondić, *Psihologija ja*. Beograd, Nolit.

- Opačić, G.(1995). *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd, Institut za pedagoška istraživanja.
- Piorkowska-Petrović, K. (1990). *Dete u nepotpunoj porodici*. Beograd, Institut za pedagoška istraživanja i Prosveta.
- Šaula, B. (1989). *Standardizacija Upitnika za procenu vaspitnih stavova roditelja*. Beograd, Diplomski rad odbranjen na Filozofskom fakultetu.
- Sigall H., Gould P.(1977). The effects of self-esteem and evaluator demandingness of effort expenditure. *Journal of Personality and Social Psychology*, **35**, 12-20.
- Schutz A. (1998). Coping with threats to self-esteem the differing patterns of subjects with high versus low trait self-esteem in first-person accounts,. *European Journal of Personality*, **12**, 169-186.
- Tesser, H. (1980).Self-esteem maintenance in family dynamics. *Journal of Personality and Social Psychology*, **39**, 77-91.
- Tevendale, Heather D., Du Bois, David L. (1997). Self-Esteem Stability and Early Adolescent Adjustent. An Exploratory Study. *Journal of Early Adolescence*, **17**, ceo broj 2.
- Vlajkovic J.(1992). *Životne krize i njihovo prevazilaženje*. Beograd, Nolit.
- Žiropađa, Lj.(1991).Zadovoljstvo roditeljima, interval između rađanja i socijalna efikasnost kao korelati samovrednovanja adolescenata. *Psihologija*, **1-2**, 139-143.

ABSTRACT

**PARENTAL STYLES AND THE STABILITY
OF SELF-ESTEEM IN ADOLESCENCE**

Jelisaveta Todorović

Relationship between parents and children is significantly important for the forming of identity and its affective component of self-esteem. High and stable self-esteem is being developed in certain family conditions through parental influences to which a child is exposed within a family.

In this research the results of a role of different parental styles have been presented in forming of stable self-esteem in adolescents. The research has been done in eight secondary school in Niš. The sample was done on N=280 pupils with Global Self-Esteem Rosenberg's scale, and EMBU parental styles scale of Perris-Arrindell's version. This research has shown that stable self-esteem in adolescents is being connected to mother's emotional warmth and acceptance through the process of parenting. Unstable self-evaluations are connected to inconsistency and overprotectiveness, while rejection leads to stable, but low self-evaluations.

Keywords: self-esteem, adolescence, parental styles